

Bosreservaten in Vlaanderen:

Aanknopingspunten en verschillen met de Nederlandse situatie

Net als in Nederland bestaat er sinds enkele jaren in Vlaanderen een bosreservatenprogramma. Het leek ons interessant om beide programma's eens met elkaar te confronteren en te zien in hoeverre er andere accenten worden gelegd.

Bosreservaten in Vlaanderen: een wettelijk statuut dat een bredere lading dekt

Bosreservaten zijn een recent fenomeen in Vlaanderen. In maart 1995 werden de eerste bosreservaten officieel bij ministerieel besluit vastgelegd. Momenteel is er 1670 ha bosreservaat, verdeeld over 45 reservaten, en het huidige streefdoel is een totale oppervlakte van ca. 3000 ha tegen 2002. In Nederland is men reeds in 1983 begonnen met het aanmelden van bosreservaten en is het nagestreefde netwerk zo goed als gerealiseerd met 60 reservaten op een oppervlakte van (eveneens) 3000 ha. Ook de gemiddelde oppervlakte ligt in dezelfde lijn: ca 35 ha.

Tot hier lijkt het bosreservatenprogramma in Vlaanderen een vertraagde kopie van het Nederlandse. Als we echter wat verder kijken zijn er toch belangrijke nuanceverschillen.

Zo berust het Nederlandse bosreservatennetwerk niet op een wettelijk statuut: het statuut van bosreservaat betreft enkel een afspraak tussen de eigenaar en de onderzoekers om in het bos geen beheeringrepen meer uit te

voeren zodat hier de spontane bosdynamiek kan worden bestudeerd. Alle bosreservaten zijn dus de facto strikte reservaten (niets-doen) die opgenomen zijn in een monitoringsprogramma. Indien één van beide partijen dit 'gentlemen's agreement' verbreekt, vervalt ook het statuut van bosreservaat.

In Vlaanderen is net als voor natuurreservaten het statuut van bosreservaat wel degelijk wettelijk geregeld, en dit via het Bosdecreet (1990) en het Uitvoeringsbesluit op de Bosreservaten (1993). Domeinbossen (dat zijn bossen in eigendom van de overheid) worden 'aangewezen' als bosreservaat, en dragen het statuut tot het einde der dagen; privé -bossen worden 'erkend' als bosreservaat voor een periode van telkens 27 jaar. Voor de privé -eigenaar is er zelfs een stevige vergoeding aan gekoppeld die varieert van 50-250 euro per ha en per jaar, afhankelijk van het geschatte inkomensverlies.

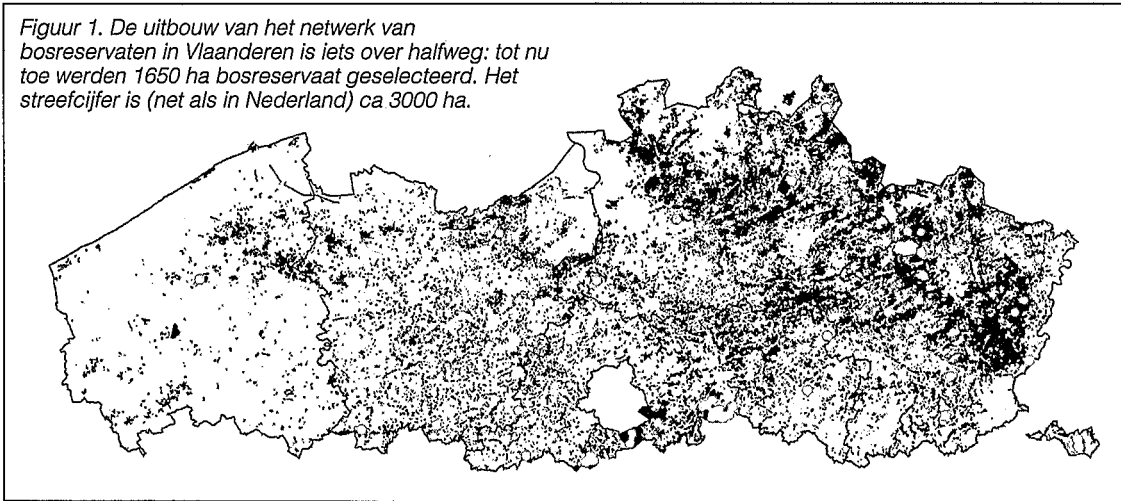
De doelstelling die klassiek in Europa en ook in Nederland aan bosreservaten wordt toegewezen is puur wetenschappelijk en bosbouwgericht: stukken bos die men onttrekt aan het normale beheer, om er de spontane bosontwikkeling te bestuderen. Deze zogenaamde 'referenties' moeten data en inspiratie aanleveren voor het natuurgetrouwe bosbeheer buiten de reservaten (Leibundgut, 1966; Mayer, 1976; Zukrigl, 1990; Broekmeyer, 1995). Dat deze bosreservaten ook een belangrijke natuurwaarde had-

den of verkregen, omdat zij de noodzakelijke niche vormen voor soorten die gebonden zijn aan elementen en processen die ontbreken in beheerde bossen (Vandekerckhove, 1999), zoals grote hoeveelheden zwaar dood hout, was daarbij aardig meegenomen maar geen doel op zich.

Sinds het einde van de jaren tachtig zijn aspecten van natuurbehoud een steeds belangrijkere rol gaan spelen in de wereld van de bosbouw, en is men ook op een andere manier gaan aankijken tegen de bosreservaten: het 'referentieconcept' blijft belangrijk, maar ook de natuurwaarde wordt een belangrijk argument voor het instellen van bosreservaten (Parviainen et al, 2000).

De bepalingen rond bosreservaten in het Vlaamse bosdecreet kaderen heel duidelijk in deze nieuwe tijdsgeest: 'in de bosreservaten zijn de wetenschappelijke en ecologische functie nevensgeschikt'. Dat betekent concreet dat een bosreservaat zowel omwille van zijn natuurwaarde, als omwille van zijn wetenschappelijke waarde kan worden geselecteerd. Meer nog, er wordt onderscheid gemaakt tussen 'integrale bosreservaten' (niets-doen) en 'gerichte bosreservaten', waar een aangepast beheer wordt ingesteld in functie van de aanwezige natuurwaarde (hakhoutbeheer, maai-beheer op botanisch waardevolle paden, ...). Wetenschappelijk onderzoek is gewenst maar niet noodzakelijk om het statuut te verwerven, en het onderzoek hoeft zich niet nood-

Figuur 1. De uitbouw van het netwerk van bosreservaten in Vlaanderen is iets over halfweg; tot nu toe werden 1650 ha bosreservaat geselecteerd. Het streefcijfer is (net als in Nederland) ca 3000 ha.

zakelijk enkel toe te spitsen op de studie van spontane bosontwikkeling.

Welke bossen worden bosreservaat ?

Met zo'n ruime doelstellingen en wettelijke mogelijkheden (financiële stimuli voor privé-eigenaars, gerichte en integrale reservaten, ...) komt in principe elk bos in Vlaanderen om één of andere reden wel in aanmerking als bosreservaat. Om ervoor te zorgen dat het bosreservaten-netwerk meer is dan een aaneenkoppeling van losse initiatieven werden door het IBW een aantal criteria opgesteld waaraan een bos moet voldoen om bosreservaat te worden (Vandekerkhove, 1998).

De kern van het bosreservaten-netwerk in Vlaanderen zal gevormd worden door een 'representatief' netwerk van voldoende grote, integrale reservaten (met niets-doen dus), die worden opgenomen in een monitoringsprogramma. Deze kern is eigenlijk volledig vergelijkbaar met de bosreservaten in Nederland en andere ons omringende (Centraal-)Europese landen.

Hierbij besteden we extra aan-

dacht aan een aantal bostypes waar Vlaanderen, met zijn zeer bescheiden bosareaal, toch enige rol van betekenis kan spelen binnen Europa. Het betreft hier bostypes als het Atlantisch Eiken-Haagbeukenbos met Boshyacint (*Endymio-Carpinetum*), of het Gierstgras-Beukenbos (*Milio-Fagetum*). (Vandekerkhove & Van den Meersschaut, 1999). Deze moeten met minstens 2 voldoende grote integrale reservaten zijn opgenomen in het netwerk.

Nog een controversieel idee dat wij gemeen hebben met de Nederlanders: ook wij zijn van oordeel dat ook kunstmatige bostypes niet kunnen ontbreken in een 'representatief' netwerk van strikte reservaten: het bosareaal in Vlaanderen bestaat immers voor 2/3 uit naaldhoutaanplantingen en populierenplantages.

Naast die kern van strikte reservaten, op Europese leest geschoeid, is er nog voldoende ruimte voor andere, eveneens waardevolle bossen en bosbeheervormen. Ook die moeten echter aan bepaalde 'minimum-eisen' voldoen. Bij deze 'extra's' zijn opgenomen:

- Kleine, maar zeer waardevolle

locaties (uiterst zeldzame bostypes, bossen met een zeer hoge natuurlijksgraad en volledige soortensamenstelling).

- Locaties met zeer lange spontane ontwikkeling (maar te klein om in de 'kern' opgenomen te worden)
- Leefgebieden van zeer bijzondere en zeldzame bosgebonden soorten
- Bossen met natuurwaarden gebonden aan bijzonder beheer (middelhout, begrazing,...).

En het wetenschappelijk onderzoek...

Ondanks de bredere doelstellingen van de Vlaamse bosreservaten vormt het netwerk van nietsdoen reservaten de kern van het bosreservatenprogramma, en dat is ook zo voor het wetenschappelijk onderzoek. Net als in Nederland en andere Europese landen vormt de monitoring van spontane vegetatiedynamiek de kern van het onderzoek (Vandekerkhove & Van den Meersschaut, 1999).

Aangezien het programma pas vorig jaar startte hadden wij het voordeel dat wij voor wat betreft het uitwerken van een goede methodiek niet van nul moesten star-

Bosreservaat Kersselaerspleyn (Zoniënwood): een beukenbestand (Milio-Fagetum) van meer dan 230 jaar oud met grote hoeveelheden zeer zwaar dood hout (tot 100 m³/ha). Hier kan men in Nederland voorlopig slechts van dromen...

ten. Wij konden terugvallen op de programma's die reeds jaren in het buitenland lopende waren, en zodoende reeds op hun deugdelijkheid waren getest (dus zonder de bijhorende kinderziekten).

Het resultaat is sterk vergelijkbaar met het Nederlandse programma. Ook bij ons wordt gewerkt met een éénmalig basisprogramma (waarbij weinig veranderlijke informatie wordt ingezameld zoals boshistoriek, bodembeschrijving,) en een opvolgingsprogramma met opname van houtige en kruidvegetatie in tienjarige cycli. Zelfs de plotdesign is zeer gelijkend, met een netwerk van steekproefcirkels en een kernvlakte (van ca 1 ha). De proefopzet van de steekproefcirkels werd zo gekozen dat de verkregen data compatibel zijn zowel met de resultaten uit de Vlaamse bosinventaris, als met de gegevens uit het Nederlandse, en andere buitenlandse bosreservatenprogramma's. Zo worden allerlei interessante vergelijkingen en samenwerkingsverbanden mogelijk.

Maar daar blijft het niet bij; wij stimuleren ook allerlei andere onderzoeksactiviteiten in de integrale bosreservaten, in zoverre zij uiteraard niet destructief zijn en geen bedreiging vormen voor het niets-doen karakter van de reservaten. We zijn er immers van overtuigd dat dergelijke interdisciplinaire samenwerkingsverbanden voor beide onderzoeken een meerwaarde betekenen. Zo worden aan de monitoring van de vegetatie ook monito-

ring- en inventarisatieprogramma's voor andere organismengroepen (zwammen, broedvogels, vleermuizen, loopkevers, spinnen, doodhout-kevers) gekoppeld.

Daarmee vertellen we in Nederland niets nieuws: ook de Nederlandse bosreservatenonderzoekers hebben allang beseft dat men op korte termijn weinig wetenschappelijke eer kan halen uit de resultaten van een vegetatiemonitoring die pas na lang volhouden zijn vruchten afwerpt.

Door de bosreservaten, en de uitgebreide databanken die eraan gekoppeld zijn, in te zetten in andere, vaak kortlopende onderzoeksactiviteiten kan men de informatie die men vaak met inzet van belangrijke middelen heeft verkregen ook vroeger al exploiteren en naar waarde schatten. Bosreservaten worden zo meer dan enkel 'monitoringssites', maar worden ware veldlaboratoria, referentieplaatsen waar allerlei vormen van wetenschappelijk onderzoek kunnen worden uitgevoerd en aan elkaar gekoppeld. Het monitoringprogramma vormt hierbij de ruggegraat, die zorgt voor continuïteit. De argumentatie dat het onderzoeksprogramma bosreservaten er (enkel en

alleen) zou zijn om de bosbeheerder 'referentiedata' te bezorgen voor een meer natuurgericht bosbeheer wordt aldus ook op vlak van wetenschappelijk onderzoek duidelijk overstegen.

Hierbij evolueert ook het wetenschappelijk onderzoek mee met de veranderende tijdsgeest rond bosbeheer en bosreservaten, van een puur bosbouwwetenschappelijke benadering naar een concept waarbij ook onderzoek naar de natuurbehoudswaarde van de reservaten een evenwaardige plaats krijgt.

Het Vlaamse bosreservatenprogramma gaat hierin nog verder: aangezien ons bosreservaten-netwerk ook 'gerichte' reservaten omvat, wordt ook hier bijkomende wetenschappelijke ondersteuning gevraagd bij de keuze van beheersdoelstellingen en de evaluatie en bijstelling van het beheer.

Conclusies uit de vergelijking met Nederland

Bosreservaten en bosreservatenonderzoek zijn in Vlaanderen een veel recenter gegeven dan in Nederland: de eerste reservaten werden amper 5 jaar geleden opgericht en het onderzoeksprogramma startte pas vorig jaar.

Een tapijt van Daslook kleurt (en geurt) de bodem in het bosreservaat Neigembos. Het - ook naar Nederlandse normen - bescheiden bosareaal in Vlaanderen omvat een aantal bostypes die in Nederland ontbreken of zeer zeldzaam zijn.

Dat heeft het voordeel dat wij kunnen bouwen op de ervaringen en de aanbevelingen die wij van de Nederlandse collega's hebben gekregen. Het evidente nadeel is uiteraard dat wij de opgelopen achterstand, zeker wat betreft monitoring, nooit meer kunnen bijbenen, en steeds zullen achterophinken.

Toch heeft het Vlaamse bosreservatenprogramma ook een aantal troeven waardoor samenwerking voor beiden interessant kan zijn. Zo komen in Vlaanderen een aantal bostypes over een vrij grote oppervlakte voor, die in Nederland ontbreken of uiterst zeldzaam zijn. Het overgrote deel van de bossen in Nederland is vrij recent ontstaan op voormalige heideterreinen en andere open landschappen. Dat is ook in Vlaanderen vaak het geval, maar toch is er ook een belangrijke op-

pervlakte niet ontgonnen bos aanwezig (zo'n 20.000 tot 30.000 ha). Bovendien vinden we veel van die bossen terug op rijkere leembodems, wat interessante bostypen en dito bosreservaten oplevert.

Gezien de monitoringmethodieken in beide landen op elkaar afgestemd zijn, en de reservaten elkaar aanvullen, is verdere samenwerking en uitwisseling van gegevens dan ook vanzelfsprekend. De eerste stappen in die richting zijn alvast veelbelovend.

Literatuur

- Broekmeyer, M., 1995. Bosreservaten in Nederland. IBN-DLO-rapport 133.
- Leibundgut, H., 1966. Naturwaldreservate. Schw. Zeitschr. Forstwesen, 900-907.
- Mayer, H., 1976. Richtlijnen für die schaffung von Waldreservaten. IUFRO World Congress 1976, Oslo; Proceedings of working group 1, ecosystems, 100-105.

Parviainen, J., Bücking, W., Vandekerkhove, K., Schuck, A., Päivinen, R. (2000). Strict forest reserves in Europe: efforts to enhance biodiversity and research on forests left for free development in Europe (EU-COST-Action E4). *Forestry* 73(2): 107-118

Vandekerkhove, K., 1998. Criteria voor de selectie van bosreservaten in functie van een betere kadering van de Vlaamse bosreservaten in een Europees netwerk. Mededelingen van het Instituut voor Bosbouw en Wildbeheer 1998/3, 114 pp.

Vandekerkhove, K. & Van den Meersschaut, D., 1999. Bosreservaten in Vlaanderen. *De Levende Natuur* (NL) 100(5): 179-182

Vandekerkhove, K., 1999. Biodiversiteit in bosreservaten: kunnen we (n)iets doen? *De Boskrant* (B) 29(2): 9-15

Zukrigl, K., 1990. Wozu brauchen wir Naturwaldreservate? *FZ* 1990 (7), 27-29.

Wie meer wenst te weten over het bosreservatenprogramma in Vlaanderen kan terecht op de website van het IBW: www.ibw.vlaanderen.be (doorklikken naar bossen - bosecologie) of kan zich laten opnemen op de verzendingslijst van de jaarlijkse newsletter 'IBW Bosreservatennieuws' via een mailtje naar de auteur: kris.vandekerkhove@lin.vlaanderen.be.